

КАДРОВА РОБОТА В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 351.84 (477)

В. В. КРИВОРУЧКО,*здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Вивчено місце соціального забезпечення у соціальній політиці держави. Обґрунтовано та визначено заходи, які необхідно вжити для поліпшення ситуації у сфері соціального забезпечення.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, соціальна політика, пенсія, соціальна допомога, безробіття, безробітний.

Проблематика соціального забезпечення населення як одного з найважливіших напрямків соціальної політики держави у сучасних умовах поглиблення кризових явищ є у житті українського суспільства гостро актуальною. За різних часів проблемами соціального забезпечення опікувалися такі відомі вчені, як: В. С. Андрєєв, В. М. Андріїв, К. С. Батигін, А. Д. Зайкін, М. Л. Захаров, Р. І. Іванова, М. І. Іншин, О. Є. Мачульська, К. Ю. Мельник, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипо, С. М. Синчук, І. М. Сирота, Н. М. Стаховська, Б. І. Сташків, В. А. Тарасова, В. М. Толкунова, Е. Г. Тучкова, Я. М. Фогель, В. Ш. Шайхатдінов та ін. Метою статті є окреслення шляхів удосконалення національної соціальної політики у сфері соціального забезпечення населення.

Продуктивна трудова діяльність людей є одним із факторів економічного зростання країни, підвищення добробуту працівників та членів їх сімей. Трудова діяльність завжди спрямована на створення матеріальних та духовних благ, надання послуг, отримання доходу та інших речей. Але у державно-організованому суспільстві постає питання розподілу благ на всіх членів суспільства, тобто і на осіб, які з тієї або іншої причини не задіяні у суспільно корисній праці. Як відзначає І. Ф. Комарницький, по-перше, в умовах сучасного недосконалого ринку розмір доходів часто не відповідає вкладу фактора виробництва у випуск продукції. Більше того, розподіл доходів згідно з теорією граничної продуктивності факторів веде до значної нерівності у суспільстві через нерівномірність у розподілі виробничих ресурсів (факторів). По-друге, у будь-якому суспільстві

є люди, які не володіють факторами виробництва – непрацездатні (діти, особи похилого віку, інваліди) та убогі. Є люди, що не можуть застосувати свою працю, тобто неконкурентоспроможні на ринку праці (безробітні). Дехто не бажає працювати в силу свої переконань. Не беруть участі у конкуренції на ринку праці й особи, зайняті у державному секторі. По-третє, факторний розподіл доходів соціально не захищає не лише наведені прошарки населення, він є соціально нейтральним і до осіб, що зайняті у виробництві, до умов їх праці, її безпеки, мінімальної оплати, тривалості робочого тижня, відпочинку, прав працівників під час найму та звільнення з роботи тощо [1].

Вищезазначене особливо актуалізується в умовах ринкової економіки, що, у першу чергу, пов'язано з тим, що на ринку праці виживають найсильніші та конкурентоспроможні. Іншим, передусім, соціально вразливим верствам населення соціальну підтримку повинна надавати держава.

Сучасні реалії життя українського суспільства свідчать про високий рівень безробіття, велику диспропорцію у доходах громадян та зубожіння населення. Так, за даними Державної служби статистики України станом на 1 січня 2014 р., кількість безробітних, зареєстрованих у центрах зайнятості, становить 487,7 тис. осіб [2]. Однак це лише верхівка проблеми, тобто те, що лежить на поверхні. Як відзначають Ю. В. Нефьодова та В. Г. Савицький, існує багато проблем щодо статистики безробіття в Україні, які не дозволяють об'єктивно оцінювати реалії безробіття в Україні: неможливо врахувати осіб, що втратили

«надію на працю» в Україні, які не стоять на обліку в службі зайнятості; статистика не враховує часткову зайнятість. Ті, хто примусово знаходяться у відпустках з ініціативи адміністрації, вважаються зайнятими; неправдива інформація з боку безробітних. Велика кількість працівників працюють без офіційного оформлення, тому майже неможливо перевірити тих, хто отримує виплати по безробіттю та задіяний в тіньовій економіці. При цьому статистика не враховує, що саме через відсутність роботи 7 млн наших співвітчизників виїхали за кордон на заробітки. Не включаються до складу безробітних ані 2 млн селян, які живуть лише із присадибного господарства, ані ті, котрі працюють на «чверть ставки», ані ті, що мають тимчасові підробітки. Значна частина населення зараз перебуває в умовах вимушеної неповної зайнятості. Лише чисельність працюючих у режимі неповного робочого тижня (дня) перевищує 2 млн осіб [3].

Більш вірним та інформативним є дослідження рівня безробіття за методологією Міжнародної організації праці, що проводиться вибірково і виводиться у процентному співвідношенні безробітних до економічно активного населення. Слід звернути увагу на те, що економічно активним населенням (відповідно до визначення Міжнародної Організації Праці) вважається та частина населення у віці від 15 до 72 років, що пропонує свою працю для виробництва товарів і послуг. До безробітного населення відносяться особи, які в розглянутий період: не мають роботи; займаються пошуком роботи (самостійно або за допомогою служб зайнятості); готові взятися за роботу негайно. До числа безробітних включаються також особи, що навчаються за направленням служб зайнятості. Крім цього враховуються учні та студенти, інваліди й пенсіонери в тому випадку, якщо вони активно займаються пошуками роботи й готові розпочати працювати [4].

На 1 січня 2014 р., за даними Державної служби статистики України, рівень безробіття в Україні (за методологією Міжнародної організації праці) становив 7 % до економічно активного населення [2]. З урахуванням того, що сьогодні кількість економічно активного населення в Україні становить близько 22 млн осіб, то кількість безробітних за зазначеною методологією становить приблизно 1,5 млн осіб.

За даними ООН, розрив між доходами найбагатших і найбідніших громадян в Україні становить тридцять до одного. У європейських країнах співвідношення доходів найбідніших

та найбагатших громадян становить один до шести. Понад 78 % населення України отримують доходи нижче визнаної у світі межі бідності, що становить 17 доларів на день на особу [5].

Такий стан справ вимагає побудови ефективною системи соціального забезпечення, побудованої передусім на принципах соціальної справедливості. Як відзначає Ю. В. Родіна та Д. С. Гвасалія, потреба у політиці соціального захисту та відповідних засобах її проведення під час переходу від адміністративно-командної економічної системи до системи з орієнтацією на ринок визначається необхідністю заходів, спрямованих на недопущення надмірного зниження рівня життя найменш забезпечених і найуразливіших верств населення. Деякі такі засоби соціального захисту працюватимуть тільки в період переходу до ринку, тоді як інша їх частина діятиме й далі як невід'ємний елемент ринкового економічного укладу [6].

Необхідність проведення виваженої соціальної політики було визнано ще у Загальній декларації прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. [7]. Відповідно до ст. 25 Декларації кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

Як відзначає С. М. Прилипко, соціальна політика визначає стратегічні цілі діяльності держави, до яких відносяться: досягнення відчутного поліпшення матеріального добробуту й умов життя людей; забезпечення повної продуктивної зайнятості, підвищення якості й конкурентоспроможності робочої сили; гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло; переорієнтацію соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям з дітьми; забезпечення підтримки найуразливіших верств населення; вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, особливо дитячої, збільшення тривалості життя; значне поліпшення соціальної інфраструктури [8, с. 260].

Взагалі ж у юридичній літературі можна виокремити такі визначення категорії «соціальна політика». Так, із точки зору Б. І. Сташківа, під

соціальною політикою в юридичній літературі розуміють систему правових, організаційних та інших заходів державних та недержавних установ і організацій, що враховують економічний потенціал країни і спрямовані на підтримання соціальної стабільності у суспільстві, створення умов для постійного зростання добробуту працездатних осіб та забезпечення належного рівня життя тих, хто через непрацездатність чи інші життєві обставини не має достатніх засобів до існування [9, с. 24]. На думку С. М. Прилипка, соціальна політика – це сукупність правових, організаційних, економічних заходів, організаційно-правових форм діяльності відповідних суб'єктів соціально-політичного життя, спрямованих на формування і задоволення соціальних потреб, які відображають життєво важливі інтереси людини і суспільства і забезпечують реалізацію конституційних соціальних прав людини [8, с. 265]. В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова вказують, що соціальна політика – це сукупність принципів, рішень, дій суспільних суб'єктів, що знаходять втілення в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб і інтересів людини, соціальних спільностей і суспільства загалом [10, с. 7]. І. С. Ярошенко під соціальною політикою розуміє сукупність вихідних принципів і конкретних політичних та правових заходів, які забезпечують умови для підтримки достатнього рівня життя людини, створення умов для її всебічного розвитку та реалізації соціальних прав, розвитку системи соціальних гарантій та соціального захисту, визначених Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами [11, с. 12]. Д. Н. Наклонов, В. І. Сигов, Т. В. Шевцова розуміють соціальну політику як сукупність принципів, рішень, дій суспільних суб'єктів, що знаходять втілення в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб та інтересів людини, соціальних спільностей та суспільства в цілому [12, с. 163].

У юридичній літературі виділяють такі принципи соціальної політики держави: 1) встановлення гарантованого мінімального розміру оплати праці; 2) охорона праці та здоров'я людей; 3) забезпечення державної підтримки сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів та громадян похилого віку; 4) можливість кожної дорослої людини заробляти на себе та утримання своєї родини; 5) розвиток системи соціальних служб; 6) встановлення державних пенсій та допомог [13, с. 112].

Отже, одним із основних напрямків соціальної політики держави є соціальне забезпечення населення. Як відзначає Є. М. Денисенко, соціальне забезпечення – це самостійний напрям соціальної політики держави, який являє собою комплекс заходів, що спрямовані на забезпечення належного рівня життєдіяльності суспільства, складовим якої є соціальне забезпечення, а соціальний захист – система пільг та допомог, яка надається окремим категоріям громадян, що обумовлено їх особливим правовим і соціальним становищем [14, с. 69].

Слід відзначити, що сьогодні держава докладає певних зусиль у створенні ефективної системи соціального захисту населення. Так, створено відповідне соціальне законодавство та юридичні особи, на яких покладено завдання із забезпечення населення заходами соціального захисту. Стосовно останнього у першу чергу слід сказати про соціальні фонди (Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування на випадок безробіття).

За даними Міністерства соціальної політики України, протягом 2013 р. фондами соціального страхування було виплачено 25 млрд 840,4 млн грн. Зокрема, Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві виплачено 7 млрд 268,3 млн грн (на 1 млрд 537,2 млн грн більше, ніж у 2012 році), Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності – 10 млрд 806,6 млн грн (на 1 млрд 523,6 млн грн більше, ніж у 2012 році) та Фондом соціального страхування на випадок безробіття – 7 млрд 765,5 млн грн (на 830,2 млн грн більше, ніж у 2012 році) [15].

Протягом 2013 р. більше ніж удвічі скоротилася кількість людей, які одержують пенсію менше 1000 грн. Якщо на початку 2013 року їх було 2 млн 428 тис., то на початок 2014 року ця кількість зменшилася до 1 млн громадян. Питома вага пенсій розміром до 1 тис. грн зменшилася з 17,8 % до 7,4 %. Загалом за 2013 рік було виплачено пенсій на 250 мільярдів гривень. Збільшити розміри пенсій, за словами Міністра соціальної політики, вдалося завдяки проведеним перерахункам у межах можливостей Пенсійного фонду та зростанню надходжень до Пенсійного фонду на 9 мільярдів гривень порівняно з 2012 роком [16].

Крім цього, як відзначає Н. Королевська, у 2013 р. вдалося зробити пенсійну систему більш соціально справедливою. «Нам вдалося

зменшити розрив між пенсіями народних депутатів і чиновників та простих людей. Тепер їхній розмір пенсії не може перевищувати 10 прожиткових мінімумів», – сказала вона. Якщо раніше депутат виходив на пенсію, він отримував 16121 грн (90 % від зарплати). То сьогодні, виходячи на пенсію, депутат отримує максимум 9490 грн (10 прожиткових мінімумів), а якщо він продовжує працювати, пенсія становить 7632 грн. Те ж стосується і державних службовців [16].

Разом із безумовно позитивними моментами у сфері соціального забезпечення слід відмітити й негативні, які сьогодні притаманні системі соціального забезпечення населення. Так, соціальне законодавство складається з численних прийнятих у різні історичні періоди нормативно-правових актів різного рівня. Держава бере на себе доволі суттєві зобов'язання у соціальній сфері, значно більше, ніж встановлено міжнародними документами, які не рідко не дають жодного соціального чи економічного ефекту. Часто такі додаткові зобов'язання державною не виконуються з огляду на обмежені можливості національної економіки.

Як відзначають фахівці Центру громадської експертизи, у переважній більшості випадків закони з питань ратифікації міжнародних договорів приймаються без одночасного прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, що витікають з цих договорів. Отже, Україна визнає міжнародні стандарти в соціальній сфері, але не вживає достатніх заходів для їх практичної реалізації [17].

Список використаних джерел

1. Комарницький І. Ф. Економічна теорія / І. Ф. Комарницький ; Буковин. держ. фін.-екон. ун-т. – Чернівці : Рута, 2006. – 334 с.
2. Рівень зайнятості підвищився в усіх регіонах України, – директор ДЦЗ [Електронний ресурс] / М-во соц. політики. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=157744&cat_id=107177. – Назва з екрана. – 17.01.2014.
3. Савицький В. Г. Актуальні проблеми безробіття в Україні [Електронний ресурс] / В. Г. Савицький ; кер. Ю. В. Нефьодова. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=64514>.
4. Яковлева А. В. Экономическая статистика [Електронний ресурс] / А. В. Яковлева. – Режим доступу: <http://www.be5.biz/ekonomika/s006/index.htm>.
5. Організація Об'єднаних Націй в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/about-un-in-ukraine>.
6. Родіна Ю. В. Соціальний захист населення в умовах ринкової економіки [Електронний ресурс] / Ю. В. Родіна, Д. С. Гвасалія. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67670.doc.htm.
7. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
8. Прилипка С. М. Соціальне забезпечення як основний напрям соціальної політики / С. М. Прилипка // Правова держава. – Вип. 19. – 2008. – С. 260–267.
9. Сташків Б. І. Поняття права соціального забезпечення / Б. І. Сташків // Право України. – 2000. – № 5. – С. 24–26.
10. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. – К. : УАДУ, 1997. – 360 с.

11. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ярошенко Ірина Станіславівна. – К., 2006. – 219 с.
12. Наклонов Д. Н. Типы социальной политики в рыночной экономике / Д. Н. Наклонов, В. И. Сигов, Т. В. Шевцова // Социальная политика в рыночной экономике. – Чебоксары : Изд-во Чувашского ун-та. – 2001. – С. 162–167.
13. Осокина Н. В. К вопросу о теории и практике социального государства / Н. В. Осокина ; гл. ред. А. А. Головки // Конституционно-правовые проблемы формирования социального правового государства : материалы междунар. науч.-практ. конф. – Минск : Белорус. гос. ун-т, 2000. – С. 112–113.
14. Денисенко Є. М. До питання про співвідношення термінів «соціальне забезпечення» і «соціальний захист» / Є. М. Денисенко // Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ. – 2004. – С. 69–70.
15. Наталія Королевська: Протягом 2013 року фондами соцстраху виплачено 25 млрд 840,4 млн грн [Електронний ресурс] / М-во соц. політики. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=157947&cat_id=107177. – Назва з екрана.
16. Наталія Королевська: 2013 року вдалося зробити пенсійну систему більш соціально справедливою [Електронний ресурс] / М-во соц. політики. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=E04A831B76AC491136D71FDE9469A467.app1?art_id=157853&cat_id=107177. – Назва з екрана.
17. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні [Електронний ресурс] / Ресурсний центр ГУРТ. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/>.

Надійшла до редколегії 16.12.2013

КРИВОРУЧКО В. В. СОВРЕМЕННОЕ ПОЛОЖЕНИЕ И ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Изучено место социального обеспечения в социальной политике государства. Обоснованы и определены мероприятия, которые необходимо провести для улучшения ситуации в сфере социального обеспечения.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальное обслуживание, социальная политика, пенсия, социальная помощь, безработица, безработный.

KRIVORUCHKO V. V. CURRENT STATUS AND WAYS TO IMPROVE POPULATION'S SOCIAL GUARANTEEING OF UKRAINE

It is stated that the productive labor activity of people is a factor of country's economic growth, welfare of workers and their families. Labor activity is always directed on creating material and spiritual goods, providing services, receiving income and other things. But there is an issue of distributing benefits to all members of the society in a state organized society including people who are not engaged in socially useful work by different reasons.

Special attention is paid to the fact that the modern realities of Ukrainian society indicate a high level of unemployment, the great disparity in people's incomes and poverty. The low level of pension guaranteeing for the vast majority of elderly and disabled people does not provide even the physiological minimum necessary for human survival, and the small sizes of many aids and inadequate social services, create an illusion of social guaranteeing.

It is grounded that there is a need to realize the following main measures for improving the situation in the sphere of social guaranteeing. First, to develop and adopt the Code of Social Guaranteeing in Ukraine. Second, to develop and implement cumulative system of pension guaranteeing with appropriate state guarantees. Third, to make an inventory of all measures of population's social guaranteeing in order to cancel those activities, which do not have a positive effect and are irrelevant to the subjects of their receipt and are burdening for the state. Fourth, to conduct benefits' monetization, where it is possible.

Keywords: social guaranteeing, social services, social policy, pension, social assistance, unemployment, unemployed person.